

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ СУТНОСТІ Й ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВОЇ ГРУПИ

Донбаський державний технічний університет,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
94204, Луганська обл.,
м. Алчевськ, просп. Леніна, 16,
тел.: (06442) 23073,
e-mail: info@dmmti.edu.ua

Анотація. У статті розглянуті організаційно-правові форми об'єднання підприємств у корпоративні структури. На основі аналізу досліджень у галузі створення та функціонування промислово-фінансових груп, обґрунтована їх сутність та система формування інституційної структури.

Ключові слова: інтеграція, метакорпорація, промислово-фінансова група, інституційна структура.

Annotation. The article deals with the organizational and legal forms of business association in the corporate structure. Based on an analysis of studies concerning the establishment and functioning of industrial and financial groups, to justify their nature and formation system of institutional structure.

Key words: integration, metacorporation, industrial and financial group, institutional structure.

Вступ. Створення вертикально й горизонтально інтегрованих структур корпоративного типу – промислово-фінансових (транснаціональних промислово-фінансових) та інших груп нині є пріоритетним напрямом розвитку національних економік більшості країн світу, а також світової економіки. Останнє із часом набуває все більшого значення, оскільки в умовах фінансової глобалізації якраз наявність потужної розгалуженої системи функціонування інтегрованих структур сприяє зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Саме в секторі вертикально й горизонтально інтегрованих структур досягається оптимальна концентрація фінансового потенціалу країни, її промислового потенціалу, а також потенціалу високих технологій.

Економічно обґрунтований постійно зростаючий інтерес до процесу формування та функціонування інтегрованих структур корпоративного типу, які є специфічною групою корпоративних об'єднань, що характеризуються певними особливостями функціонування та розвитку. У своїх працях дослідники проблем створення та функціонування інтегрованих корпоративних структур О.Л. Драчева й А.М. Лібман для визначення цих структур використовують терміни “корпорація” – це об'єднання юридичних і фізичних осіб або капіталів, особливий різновид акціонерних товариств, що характеризуються транснаціональними ознаками діяльності, великими розмірами, домінуючим положенням на ринку; створюються для здійснення соціально-політичної діяльності; може мати статус комерційної організації [1]. Я. Паппе у своїх дослідженнях виділяє поняття “метакорпорація” – це об'єднання декількох юридичних осіб, з яких хоча б частина є комерційними організаціями; причому в більшості випадків саме об'єднання статусом юридичної особи не є [2].

Ситуація на товарних ринках і конкуренція, що постійно змінюються, змушують товаровиробників об'єднуватися. Залежно від розмірів капіталу, видів продукції, технології виробництва та інших факторів створюються господарські об'єднання різного типу. Формуються господарські горизонтальні об'єднання, що створюються на умовах довготривалого партнерства, коли для розвитку виробництва й утримання ринків збуту

товаровиробники не мають достатнього обсягу власного капіталу та шукають партнерів, разом з якими можна втримати позиції на ринку та підвищити показники конкурентоздатності продукції, яка виготовляється. Подібні об'єднання довели ефективність своєї діяльності в багатьох галузях машинобудування, енергетики, будівництва, гірничовидобувного виробництва й т. д. Вертикальні господарські об'єднання створюють підприємства, що виконують окремі стадії єдиного технологічного виробничого процесу (наприклад, від видобутку сировини до отримання з неї готової продукції). Вертикальні господарські об'єднання, окрім металургійної промисловості, охоплюють переробку продукції сільського господарства, лісозаготівлі, нафтохімії та ін. Об'єднання диверсифікаційного типу найбільш притаманні для великого капіталу, який проникає в усі сфери національної та світової економіки. Транснаціональний капітал керується єдиним центром і формує у світі нове виробничо-фінансове середовище комерційної глобалізації.

Загалом розрізняють такі організаційно-правові форми об'єднання підприємств у корпоративні структури.

За формою власності об'єднання можуть бути державними, муніципальними, приватними, за участю іноземних юридичних осіб і змішаними.

За ступенем самостійності розрізняють учасників об'єднання зі збереженням юридичної особи, без збереження юридичної особи, зі змішаною формою участі. Ступінь самостійності учасників визначається організаційно-правовою формою об'єднання та прийнятими зобов'язаннями між підприємствами – учасниками. Об'єднання може створюватися як тимчасова структура, термін діяльності якого встановлюється згідно з угодами, а також на постійній основі – об'єднання, термін діяльності яких не визначається.

За рівнем і напрямом інтеграції об'єднання можуть бути галузевими, міжгалузевими, національними та транснаціональними. Галузевими вважають об'єднання, до складу яких належать підприємства однієї галузі виробництва. Міжгалузевими вважають об'єднання, що складаються з двох та більше учасників різної галузевої спрямованості.

Залежно від територіального призначення та складу учасників об'єднання можуть бути національними, місцевими й міжнародними (транснаціональними). До національних відносять об'єднання, які складаються з учасників як однієї, так і декількох галузей виробництва, що постачають продукцію на вітчизняний ринок. Місцевими (регіональними) називають об'єднання, які складаються з учасників, що розташовані в декількох містах і районах однієї області та постачають вироблену продукцію на місцеві ринки. Міжнародними (транснаціональними) визнаються об'єднання, до складу яких входять один або декілька учасників, що не є резидентами даної країни.

За типом організаційно-правової структури господарські об'єднання створюються у формі товариств, кооперативів та акціонерних товариств (повних, змішаних, закритих і відкритих), товариств з обмеженою відповідальністю, а також фінансово-промислових груп і холдингових компаній. За формою організації управління об'єднання можуть засновуватися на принципах довірчого управління (траст), організації холдингової компанії або рівноправної участі власників капіталу в управлінні об'єднанням. Довірче управління здійснюється одним чи групою довірених осіб, які є професійними менеджерами і, як правило, працюють у корпоративних структурах за контрактом. У цьому випадку функції власності та управління розділяються. Управління, засноване на принципах організації холдингової структури, здійснюється холдинговою компанією, вона є держателем контрольних пакетів акцій, або вибірними особами із числа учасників, чій повноваження визначаються засновницькими документами об'єднання. Підприємства, що входять до складу об'єднання, у більшості випадків можуть зберегти повну само-

стійність і права юридичної особи й відповідають за зобов'язаннями об'єднання лише переданим об'єднанню майном.

Постановка завдання. На сучасному етапі розвитку промислово-фінансової інтеграції в Україні зазначений процес має на меті вирішення таких завдань, як [3, с.31]:

- активізація структурних перетворень в економіці України;
- здійснення прогресивних структурних змін у промисловому секторі нашої держави;
- посилення стратегічної орієнтації відносно перерозподілу ресурсів;
- покращання інвестиційного клімату;
- формування тісних технологічних і коопераційних зв'язків в умовах ринкової економіки;
- розвиток здорового конкурентного середовища;
- створення та використання багаторівневих технологічних комплексів;
- підвищення експортного потенціалу й конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції на базі зміни техніко-економічного рівня виробництва всіх підприємств – учасників ФПГ;
- відпрацювання новітніх механізмів об'єднання промислового й банківського потенціалів, а також упровадження інноваційних фінансових схем і систем управління акціонерним капіталом.

Створення та функціонування промислово-фінансових об'єднань є сучасною формою інтеграції і нині обґрунтовано не лише необхідністю постійних інституційних перетворень в економіці всіх держав світу, а, насамперед, необхідністю просування процесу інтеграції промислового й фінансового потенціалу. Передумовою цього процесу є обґрунтування сутності промислово-фінансової групи, а також системи формування її інституційної структури.

Результати. На підставі аналізу зарубіжного досвіду створення та функціонування інтегрованих корпоративних об'єднань (у тому числі промислово-фінансових груп) можна стверджувати, що діяльність інтегрованих структур корпоративного типу в Україні дозволить досягти [4, с.46]:

- 1) формування ефективного механізму самофінансування підприємств–учасників ПФГ, чому сприяють інтеграційні процеси в економіці;
- 2) концентрації грошових, кадрових, матеріальних та інших ресурсів, що необхідні для подальшого економічного зростання держави;
- 3) плідної взаємодії промислового, фінансового й інтелектуального потенціалу;
- 4) сприяння формуванню міжнародних інтеграційних процесів шляхом створення транснаціональних корпоративних об'єднань;
- 5) створення механізму виходу з кризи збиткових підприємств–учасників ПФГ, що є незамінними в технологічному процесі випуску кінцевої продукції;
- 6) шляхом пільгового кредитування, участі банківських структур у проектному кредитуванні сприяння покращенню кредитно-фінансового обслуговування підприємств – учасників корпоративного об'єднання;
- 7) можливості за рахунок концентрації промислового та фінансового капіталу реалізовувати великі науково-технічні розробки.

В економіці багатьох країн метакорпорації часто зустрічаються у формі картелів, синдикатів, трестів, консорціумів, концернів, господарських асоціацій, корнерів, холдингів, віртуальних компаній, стратегічних альянсів, промислово-фінансових груп, транснаціональних корпорацій, промислових вузлів, контрактних груп, компаній з дивізіональною структурою і т. ін. Але нині основними формами добровільних об'єднань підприємств, організацій, фірм в Україні й у світі дедалі більше стають фінансові (промислово-фінансові) групи.

Фінансова група (в інтерпретації С.Ф. Покропивного) [5] – це об'єднання юридично й економічно самостійних підприємств, організацій, фірм різних галузей народного господарства; на чолі фінансової групи стає одна чи кілька банківських структур, які мають право розпоряджатися капіталом підприємств–учасників групи, а також координувати всі сфери їхньої діяльності.

Е.А. Уткін і М.А. Ескіндаров дають таке визначення промислово-фінансовим об'єднанням: промислово-фінансова група – декілька юридичних осіб, що функціонують як основне та дочірні товариства або які повністю чи частково об'єднали свої ресурси на основі угод про створення ПФГ для технологічної або економічної інтеграції, реалізації інвестиційних та інших проектів і програм, що мають на меті підвищення дохідності, конкурентоздатності, розширення ринків збуту товарів і послуг, підвищення ефективності виробництва, створення нових робочих місць [6, с.13].

Г.В. Уманців у монографії, що присвячена актуальним питанням створення та діяльності холдингових компаній і промислово-фінансових груп, характеризує останні як диверсифіковані багатофункціональні структури, що створені на основі єднання капіталів підприємств, кредитно-фінансових установ та інших організацій з метою максимізації прибутку, посилення конкурентоздатності на внутрішньому та зовнішньому ринках, зростання економічного потенціалу всієї групи в цілому й кожного з її учасників окремо [4, с.45].

Натомість Закон України “Про промислово-фінансові групи в Україні” від 21.11.95 р. № 437/95–ВР промислово-фінансову групу визначає як об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові й проектні установи, інші установи й організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється за рішенням уряду України на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва й структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції [7].

Я. Паппе та В. Дементьев упровадили термін “інтегровані бізнес-групи” (ІБГ), під яким розуміється сукупність підприємств і організацій, діяльність яких виходить за межі звичайних контрактних відносин на ринках виробничих товарів і капіталу, однак зберігається статус партнерства по групі як окремих господарюючих суб'єктів. Промислово-фінансову групу в цьому випадку слід розглядати як приватний випадок ІБГ – це сукупність кредитно-фінансових організацій, виробничих і збутових компаній, що пов'язані між собою довгостроковими виробничими, кредитними, фінансовими та іншими відносинами [2].

На нашу думку, промислово-фінансовою групою можна вважати диверсифіковане вертикально інтегроване об'єднання промислового та фінансового потенціалу на загальновигодних умовах з метою зниження фінансового та інших видів ризику діяльності, максимізації прибутку (зниження рівня збитків), забезпечення членів об'єднання фінансовими та виробничими ресурсами на пільгових умовах, забезпечення підприємствам – учасникам і групі взагалі “виживання” в умовах ринку та сприяння економічному зросту об'єднання.

Інтеграційна структура промислово-фінансових об'єднань розроблялася багатьма дослідниками в цій галузі. Найбільш змістовною, на наш погляд, є структура ПФГ, розроблена Г.В. Уманців, що знайшла своє відображення в монографії “Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці”. За дослідженнями експерта, до складу ПФГ можуть бути включені такі інституційні блоки: промисловий, кредитно-фінансовий, торговельний, агропромисловий, науково-дослідний [4]. Слід зауважити, що представлена структура ПФГ є універсальною, утім агропромисловий блок властивий лише для ПФГ, що створюються в галузі сільського господарства

(агропромислові фінансові групи). Але, зважаючи на те, що особливостями розвитку економіки східного регіону є розвиток промисловості, то структурний склад ПФГ можна зобразити так (рис. 1):

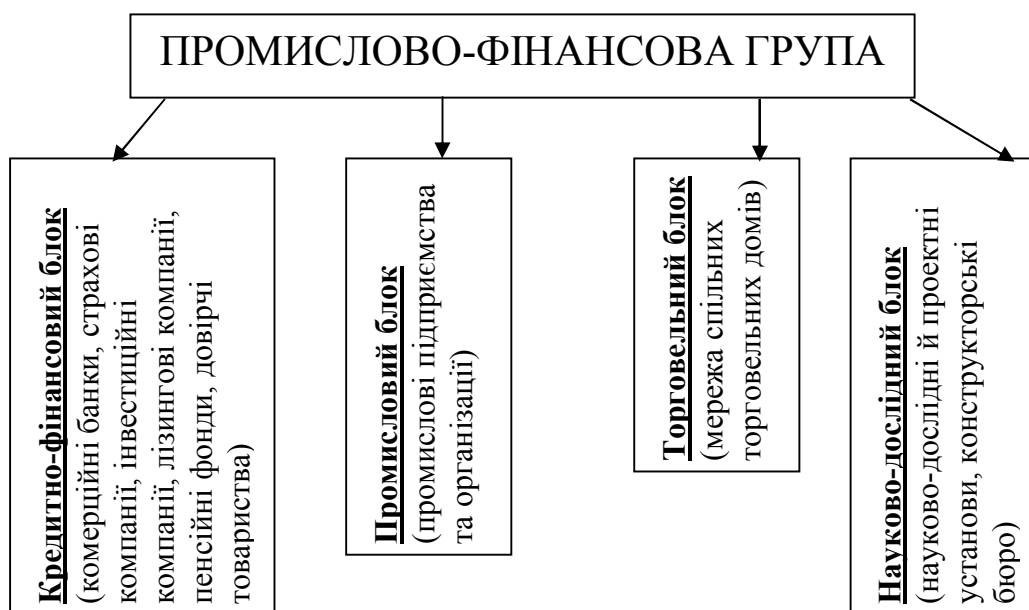

Рис. 1. Структурний склад промислово-фінансової групи

До складу промислового блоку ПФГ можуть увійти будь-які промислові підприємства, що мають на меті виробництво проміжної та кінцевої продукції в рамках промислово-фінансової групи.

Головною метою діяльності торговельного блоку в складі промислово-фінансового об'єднання є створення механізму безперервної діяльності виробничого процесу на основі здійснення операцій з купівлі/продажу матеріальних та інших ресурсів. Зазначену функцію здійснюють торговельні дома (мережа спільних торговельних домів), торговельні компанії і т. п., що входять до складу торговельного блоку промислово-фінансової групи.

Науково-дослідний блок представляє “інтелектуальне ядро” створюваної інтегрованої системи. Науково-дослідні інститути, проектні організації, конструкторські бюро, що входять до складу цього блоку, мають на меті своєї діяльності розробку новітніх науково-технічних проектів, які забезпечать процес випуску нових сучасних видів продукції. Цей процес сприятиме підвищенню економічних показників діяльності всіх підприємств – учасників промислово-фінансової групи.

Центром концентрації фінансових ресурсів ПФГ є кредитно-фінансовий блок. Головною метою діяльності зазначеного сектора є акумуляція вільних фінансових ресурсів, реалізація фінансової політики та здійснення інвестиційної діяльності. Маючи в складі об'єднання фінансово-кредитну установу, інші підприємства – члени цієї структури отримують змогу одержувати фінансові ресурси в необхідному обсязі, на необхідний термін і на пільгових умовах. Діяльність у складі промислово-фінансової групи фінансово-кредитної установи дозволить останній розширити сферу своєї діяльності, підвищити показники фінансової стійкості, узяти участь у процесі реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей вітчизняної економіки. Зазначену функцію в складі ПФГ мають виконувати комерційні банки, страхові компанії, лізингові компанії, інвестиційні компанії та ін.

Висновки. За результатами проведених досліджень можна зробити такі висновки:

1) створення та функціонування промислово-фінансових об'єднань є сучасною формою інтеграції і нині обґрунтовано не лише необхідністю постійних інституційних перетворень в економіці всіх держав світу, а, насамперед, необхідністю просування процесу інтеграції промислового й фінансового потенціалів;

2) на підставі аналізу досліджень загальних аспектів створення та функціонування промислово-фінансових груп дістало подальшого розвитку розуміння їх економічної сутності;

3) у системі управління формуванням і подальшому розвитку промислово-фінансових груп особливу увагу слід приділити якісному складу ПФГ і формуванню її оптимальної структури; на цій підставі в статті обґрунтовано структурний склад промислово-фінансової групи в контексті економічного розвитку регіону.

1. Драчева О. Л. Проблемы определения и классификации интегрированных корпоративных структур / О. Л. Драчева, А. М. Либман // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 4. – С. 21–32.
2. Мещеряков М. Г. Институциональное развитие: интегрированные корпоративные структуры / М. Г. Мещеряков, Д. Ф. Скрипнюк // Налоги. Инвестиции. Капитал. – 2002. – № 3–4. – С. 14–22.
3. Буряк П. Ю. Методичні аспекти створення фінансово-промислових груп / П. Ю. Буряк // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 25–35.
4. Уманців Г. В. Холдингові компанії та фінансово-промислові групи у сучасній економіці / Г. В. Уманців. – К.: ВІРА – Р, 2002. – 429 с.
5. Економіка підприємства: підручник / [за заг. ред. С. Ф. Покропивного]. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.: іл.
6. Уткин Э. А. Финансово-промышленные группы / Э. А. Уткин, М. А. Эскиндаров. – М.: Тандем, 1998. – 209 с.
7. Закон України “Про промислово-фінансові групи в Україні” // Галицькі контракти. – 1996. – № 22. – С. 55–57.

Рецензенти:

Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України;

Татаренко В. О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Донбаського державного технічного університету.

УДК 336.71/722

ББК 65.05:65.26

Костюк В.А.

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМ
БІЗНЕСОМ БАНКУ**

Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
Кабінет Міністрів України,
03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15,
тел.: 0445278890

Анотація. Досліджено систему управління корпоративним бізнесом банку та запропоновано шляхи вдосконалення організаційної структури управління банку.

Ключові слова: корпоративні клієнти, система управління обслуговуванням корпоративних клієнтів, банкінг, корпоративний бізнес, департамент корпоративного бізнесу, лімітування, тарифікація продуктів корпоративного бізнесу.

Annotation. Investigational control the system by corporate business bank. Ways are offered in relation to perfection of organizational structure of management of bank.